

FINANSTILSYNET

THE FINANCIAL SUPERVISORY
AUTHORITY OF NORWAY

Samlerapport tematilsyn om regnskapsføring av utlån etter IFRS 9

Kartlegging i ni banker

Dato: 18. august 2020

Innhold

1	Generelt	3
1.1	Bakgrunn	3
1.2	Kort om tapsreglene i IFRS 9	3
2	Oppsummering	5
3	Styring og kontroll	8
3.1	Krav til styring og kontroll	8
3.2	Bankenes praksis	8
3.3	Finanstilsynets vurdering	9
4	Måling av forventet kredittap	11
4.1	Innledning	11
4.2	Definisjon av mislighold	12
4.2.1	IFRS og EBA	12
4.2.2	Bankenes praksis	12
4.2.3	Finanstilsynets vurdering	13
4.3	Underliggende modeller og estimater	13
4.3.1	PD, LGD og EAD	14
4.3.2	Andre metoder/modeller	15
4.3.3	Forventet levetid	16
4.3.4	Effektiv rente	17
4.4	Justering for fremtidsutsikter	18
4.4.1	IFRS og EBA	18
4.4.2	Bankenes praksis	18
4.4.3	Finanstilsynets vurdering	20
4.5	Identifisering av utlån med vesentlig økt kredittrisiko	21
4.5.1	Hovedregel	21
4.5.2	Unntak for lån med lav kredittrisiko	24
4.6	Identifisering av kredittforringede utlån	25
4.6.1	IFRS	25
4.6.2	Bankenes praksis	25
4.6.3	Finanstilsynets vurdering	25
4.7	Usikkerhet i estimater	25
4.8	Validering	26
5	Noteopplysninger	27
5.1	IFRS	27
5.2	Bankenes årsregnskap for 2018 og Finanstilsynets vurderinger	27
5.3	Noteopplysninger i delårsrapporter i 2020	29
6	Overtatte eiendeler og selskaper	30
6.1	Innledning	30
6.2	Regnskapsregelverket	30
	Vedlegg - EBAs retningslinjer om kredittriskostyring og regnskapsføring av forventet kredittap	32

1 Generelt

1.1 Bakgrunn

I 2019 gjennomførte Finanstilsynet et tematilsyn om gjennomføring av tapsreglene i IFRS 9 *Finansielle instrumenter* i DNB Bank, SpareBank 1 SMN, Sparebanken Vest, Sparebanken Sør, Sparebanken Øst, Sandnes Sparebank, Helgeland Sparebank, Bank Norwegian og Komplett Bank. Bakgrunnen for tematilsynet var å få kartlagt hvordan bankene praktiserer de nye tapsreglene som trådte i kraft 1. januar 2018. I tematilsynet ble det foretatt en gjennomgang av bankenes modeller og regnskaper på utvalgte områder innenfor IFRS 9.

Rammene for oppfølging av bankenes anvendelse av tapsreglene i IFRS 9 følger dels av IFRS-forordningen¹, dels av ESMA's retningslinjer for håndheving av finansiell informasjon² og dels av EBA's retningslinjer om kredittrisikostyring og regnskapsføring av forventet kredittap³ (hjemlet i EUs kapitalkravsregler).

Samlerapporten gir en oppsummerende beskrivelse av enkelttemaer som er vurdert under tematilsynet. I rapportene til enkeltbanker er det pekt på forhold som etter Finanstilsynets syn bør forbedres eller endres. Finanstilsynet har i denne sammenhengen ikke foretatt en nærmere vurdering av tapsavsetninger på enkeltengasjement og heller ikke uttalt seg om nivået på enkeltbankers avsetninger generelt. Dette er forhold som følges opp risikobasert i det stedlige tilsynet og eventuelt gjennom regnskapskontrollen.

I etterkant av de stedlige tilsynene har Norge, som andre land, blitt rammet av et økonomisk tilbakeslag som følge av Covid-19. Tematilsynet omhandler bankenes rammeverk slik det forelå på tilsynstidspunktet og eventuelle varslede endringer, og tar ikke stilling til hvordan bankene har vurdert den vesentlige forverringen av norsk og internasjonal økonomi i tapsavsetningene i 2020. Samlerapporten inneholder imidlertid noen generelle betraktninger knyttet til vurdering av forventet kredittap i 2020 og tilhørende noteopplysninger.

Et tema som er nært knyttet til regnskapsføring av forventet kredittap, er regnskapsføring av overtatte eiendeler og selskaper fra kunder som har misligholdt sine lån hos bankene. Temaet var ikke en del av tematilsynet, men har vært tema i en separat regnskapskontrollsak og er nærmere omtalt i avsnitt 6.

1.2 Kort om tapsreglene i IFRS 9

Tapsreglene i IFRS 9 gjelder for utlån og andre finansielle eiendeler som måles til amortisert kost⁴. For utlån som inngår i målekategorien "virkelig verdi med verdiendring over andre inntekter og kostnader (OCI)", gjelder tapsreglene kun for klassifisering i resultatregnskapet. Tapsreglene gjelder ikke for utlån som inngår i målekategorien "virkelig verdi med

¹ Forordning 1606/2002 om anvendelse av internasjonale regnskapsstandarder

² ESMA Guidelines on enforcement of financial information

³ EBA Guidelines on credit institutions' credit risk management practices and accounting for credit losses, publisert 12. mai 2017

⁴ Tapsreglene gjelder også for lånetilsagn, finansielle garantikontrakter, leiefordringer som definert i IFRS 16 og kontraktseiendeler som definert i IFRS 15.

verdiendring over resultat". For slike eiendeler gjelder reglene i IFRS 13 *Måling til virkelig verdi*.

IFRS 9 skiller mellom 3 trinn i utviklingen i utlånenes kredittrisiko:

- Trinn 1: Ingen vesentlig økning i kredittrisiko
- Trinn 2: Vesentlig økning i kredittrisiko
- Trinn 3: Kredittforringede utlån

For utlån i trinn 1 beregnes 12 måneders forventet kredittap, mens det for utlån i trinn 2 og 3 beregnes forventet kredittap over utlånenes forventede levetid.

Utlån som er kredittforringet allerede på etablerings-/kjøpstidspunktet, måles ved førstegangsinnregning til virkelig verdi, uten ytterligere tapsavsetninger for forventet kredittap (trinn 1). I etterfølgende perioder justeres balanseført verdi med endringer i forventet kredittap over utlånenes levetid. Tematisynet omfattet ikke noen nærmere vurdering av bankenes regnskapsføring av slike utlån.

IFRS 9 stiller ikke krav til bruk av en spesifikk metode for beregning av forventet kredittap.

Kravet er at beregningene reflekterer:

- Et nøytralt/objektivt og sannsynlighetsvektet beløp,
- Tidsverdien av penger (nåverdi/neddiskontering), og
- Rimelige og dokumenterbare opplysninger om tidligere hendelser, nåværende og fremtidige forhold som er tilgjengelige uten uforholdsmessige utgifter eller anstrengelser. Hvilke opplysninger som er tilgjengelige, vil variere mellom banker og mellom porteføljer i en enkelt bank.

Sentrale vurderingstemaer i beregning av forventet kredittap er:

- Styring og kontroll, se avsnitt 3.
- Underliggende modeller og estimer, se avsnitt 4.3.
- Justering for fremtidsutsikter, se avsnitt 4.4.
- Kriterier for identifisering av utlån med vesentlig økt kredittrisiko, se avsnitt 4.5.

2 Oppsummering

Styring og kontroll (avsnitt 3)

Tematisynet viser at alle bankene har enkelte mangler i sine retningslinjer og rutiner for vurdering og beregning av forventet kredittap, herunder retningslinjer for når ulike metoder for beregning av forventet kredittap i trinn 3 skal benyttes.

Flere av bankene benytter skjønnsmessige overstyringer av beregnede tap ved fastsettelse av tapsavsetninger. Bankene må presisere i retningslinjer og rutiner hvordan overstyringer skal vurderes og etterprøves.

De fleste bankene har fastsatt et overordnet rammeverk for uavhengig etterprøving (validering) av IFRS 9-modeller. Valideringsrutiner beskriver i liten grad hvordan valideringen av ulike deler av IFRS 9 skal gjennomføres. Bankene viser i sine tilbakemeldinger til at det fortsatt arbeides med dette.

Finanstilsynet har i forbindelse med tematisynet ikke kartlagt styrenes forståelse av metodikk og forutsetninger for forventet tap. Finanstilsynet forventer at styret forstår grunnlaget for beregning av tapsavsetningene, herunder sentrale forutsetninger og hvordan endringer i disse kan påvirke nivået, samt de sentrale driverne bak endringer i tapsavsetninger fra en måleperiode til en annen.

Underliggende modeller og estimater (avsnitt 4.3)

Alle bankene beregner forventet kredittap i trinn 1 og trinn 2 ved bruk av modeller for misligholdssannsynlighet (PD), tapsgrad (LGD) og eksponering på misligholdstidspunktet (EAD). IRB-bankene beregner forventet kredittap med utgangspunkt i IRB-modellene. Enkelte standardmetodebanker anvender PD-modeller som de har erfaring med fra intern risikostyring. For øvrig anvendes nyutviklede modeller for beregning av PD og LGD. Utvikling og vedlikehold av modeller stiller høye krav til blant annet datagrunnlag og bankens systemer og rutiner.

Forventet kredittap i trinn 3 beregnes hovedsakelig med bruk av kontantstrømmetode der bankene estimerer fremtidige kontantstrømmer fra kunden inkludert realisering av eventuelle sikkerheter. Dette er en metode bankene har erfaring med fra intern risikostyring. Enkelte banker legger til grunn kun ett scenario ved beregning av forventet kredittap i trinn 3. Andre banker estimerer forventet kredittap ved å sannsynlighetsvekter nåverdien av fremtidige kontantstrømmer under ulike scenarioer, og beregner tapet som forskjellen mellom verdivektete kontantstrømmer og balanseført verdi. Finanstilsynet vil påpeke at forventet kredittap skal være et resultat av estimerte tap i flere scenarioer, som vektet etter sannsynligheten for at de ulike scenarioene vil inntreffe.

Et fåtall av bankene justerer for forventet levetid avhengig av scenarioene, og estimatene på forventet levetid er i liten grad differensiert mellom ulike låneprodukter. Etter Finanstilsynets vurdering er forventet levetid én av forutsetningene som bør være forskjellig i de ulike scenarioene når fremadskuende informasjon skal hensyntas.

Justering for fremtidsutsikter (avsnitt 4.4)

Ved beregning av forventet kredittap må bankene justere historiske opplysninger for å gjenspeile gjeldende forhold og prognoser for fremtidige forhold.

De fleste bankene bruker tre fremtidsscenarioer med utgangspunkt i statistikk og prognoser for sentrale makrovariabler. Det er betydelige forskjeller i scenarioene og i hvordan disse vektet. Noen av bankene bruker makroøkonomiske modeller til å generere scenarioer og kvantifisere effekten av scenarioene på tapsavsetningene, mens andre banker baserer fremskrivningene utelukkende på skjønsmessige vurderinger av mislighold sett opp mot makrovariablene.

Finanstilsynet forventer at bankene legger til grunn et basisscenario som reflekterer det beste anslaget på den fremtidige makroøkonomiske utviklingen basert på eksternt tilgjengelig informasjon. Finanstilsynet reiser for flere banker spørsmål ved om nedgangsscenarioet i tilstrekkelig grad fanger opp effektene av en alvorlig nedgangskonjunktur. Det er viktig at bankene tar høyde for at det kan være betydelig ikke-linearitet i tapene i et nedgangsscenario sammenliknet med basisscenarioet. I oppgangstider, normale økonomiske tider og moderate nedgangskonjunkturer er utlånstapene som oftest svært lave eller lave, mens tapene kan bli svært høye i en alvorlig nedgangskonjunktur.

Vesentlig økning i kredittrisiko (avsnitt 4.5)

Ved vurdering av om det foreligger en vesentlig økning i kredittrisiko, benytter de fleste bankene en kombinasjon av kvantitative, kvalitative og backstop indikatorer. Fastsettelse av om det har skjedd en vesentlig økning i kredittrisiko over utlånets forventede levetid, er en viktig vurdering i IFRS 9. Vesentlig økning i kredittrisiko skal måles som endringen i risikoen for mislighold over utlånets forventede levetid. Standarden åpner for at endringer i risikoen for mislighold i løpet av de neste tolv månedene kan være en rimelig tilnærming under visse forhold. Flere av bankene har valgt denne tilnærmingen.

IFRS 9 inneholder en unntaksbestemmelse som innebærer at for utlån som har lav kredittrisiko på rapporteringstidspunktet, kan det antas at kredittrisikoen ikke har økt vesentlig siden førstegangsinnregning, under enkelte betingelser. Et flertall av bankene har definert absolutte og relative grenser som medfører at utlån med PD lavere enn de fastsatte grensene blir værende i trinn 1 så lenge PDen er under denne grensen. Ved bruk av slike grenser vil enkelte utlån falle inn under unntaket for lav kredittrisiko. Bankene som benytter standardens unntak for utlån med lav kredittrisiko, bør vise aktsomhet, og Finanstilsynet anbefaler at bankene revurderer bruk av unntaket.

Usikkerhet i estimater (avsnitt 4.7)

Bankene har på ulike måter vurdert usikkerhet i målingen av forventet kredittap. Vurdering av usikkerhet i metoder og datagrunnlag, særlig på områder hvor bankenes eget datagrunnlag er svakt og benyttede data ikke nødvendigvis er representative for bankenes porteføljer, er imidlertid ikke fullt ut hensyntatt i bankenes metodikk. Finanstilsynet forventer at bankene har et bevisst forhold til usikkerhet og følger opp mulige skjevheter i estimatene i beregning av forventet kredittap.

Noteopplysninger (avsnitt 5)

Finanstilsynet vil understreke viktigheten av å gi konkret og bankspesifikk informasjon i års- og delårsregnskaper, slik at brukerne av regnskapet kan forstå kredittrisikoen virkning på fremtidige kontantstrømmer og usikkerheten knyttet til disse. Finanstilsynets vurdering er at noteopplysningene om kredittrisiko i årsregnskapet for 2018 på flere områder var for

generelle og manglet viktig informasjon. De fleste av Finanstilsynets merknader til noteopplysningene i årsregnskapene for 2018 ble forbedret i årsregnskapet for 2019. Finanstilsynet vil likevel oppfordre bankene til å ytterligere forbedre informasjonen, slik at den fremstår klar og relevant for brukernes behov.

3 Styring og kontroll

3.1 Krav til styring og kontroll

Systemet for risikostyring og internkontroll (jf. CRR/CRD IV-forskriften §§ 26-31) skal omfatte måling av forventede kredittap. Det fremgår spesifikt at bankene skal utarbeide retningslinjer for vurdering og beregning av forventede kredittap og dokumentere metodikk og prosedyrer, jf. § 27. Styret har ansvar for at banken har fungerende systemer og rutiner for å måle forventede kredittap i henhold til kravene, og skal godkjenne og regelmessig vurdere retningslinjer, jf. § 26.

Det følger av prinsipp 1 i EBAs retningslinjer at styret skal påse at foretaket har en effektiv prosess for å sikre at all relevant, rimelig og verifiserbar informasjon, herunder fremoverskuende informasjon, tas hensyn til på en egnet måte i vurderingen av kredittrisiko og målingen av forventet tap. Det følger videre av de samme retningslinjene at styret må påse at det er etablert klare retningslinjer for kommunikasjon og koordinering mellom de som er ansvarlige for finansiell rapportering og de som deltar i vurderingen av kredittrisiko og måling av forventet kredittap. Vurderinger og beslutninger bør dokumenteres.

Bankene skal regelmessig gjennomgå metodene og forutsetningene som benyttes til estimering av forventede kredittap, og sammenligne estimatene med de faktiske erfaringene med kredittap, jf. IFRS 9 B5.5.52. Validering omhandles i punkt 4.2.5 i EBAs retningslinjer om kredittrisikostyring og regnskapsføring av forventet kredittap. Bankene bør jevnlig vurdere egnetheten til modeller for forventede kredittap, dokumentere valideringsmetoder, prosedyrer og rutiner for oppfølging av valideringsresultater. Valideringen bør være uavhengig av modellutvikling, og resultatene bør rapporteres til relevante ledelsesnivåer internt. Modellvalideringen bør være gjenstand for uavhengig revisjon.

Det fremgår videre av EBA-retningslinjene punkt 4.2 at bankene må underbygge valg av metoder og forutsetninger i måling av forventede kredittap. Bruk av overstyringer ("temporary adjustments") må dokumenteres og etterprøves.

3.2 Bankenes praksis

Kartleggingen viser at alle bankene har utarbeidet retningslinjer og rutiner knyttet til vurdering og beregning av forventet kredittap, samt dokumentasjon av metodikk og prosedyrer. Retningslinjer og rutiner har imidlertid enkelte mangler hos alle bankene, herunder har flere av bankene mangelfull omtale av hvilke enheter som skal involveres i vurderingene og beregningene av forventet kredittap, samt angivelse av hvilken rolle og ansvar de ulike enhetene skal ha i tapsprosessen. Videre har flere av bankene lagt opp til at beregningen av forventet kredittap i trinn 3 kan gjøres ved bruk av flere metoder, men flesteparten av disse bankene har ikke fastsatt retningslinjer for når de ulike metodene skal benyttes.

Når det gjelder bankenes prosess for fastsettelse av tapsavsetninger, er det få som har gjort endringer som følge av innføringen av IFRS 9, mens ingen av bankene har endret sine bevilgningsfullmakter mv.

Flere av bankene benytter skjønnsmessige overstyringer av beregnede tap ved fastsettelse av tapsavsetninger. Bankenes retningslinjer og rutiner presiserte i liten grad hvordan overstyringer skal fastsettes og etterprøves.

De fleste bankene har fastsatt et overordnet rammeverk for validering av IFRS 9-modeller, og ansvaret for validering ligger i risikostyringsenheten. De fleste av bankene behandler valideringsresultatene i bankenes styre. I enkelte tilfeller var det uklart for Finanstilsynet hvilken rolle styret har ved behandlingen av valideringsresultater og endring av modeller.

I noen banker fremgår det ikke klart av retningslinjene hvordan uavhengighet i valideringsarbeidet sikres og hvilke deler av organisasjonen som er involvert i beslutninger knyttet til validering og endringer av modeller. For samtlige banker beskriver valideringsrutinene i liten grad hvilke tester som skal gjennomføres, hvilke perioder som skal inngå, og hvordan utfall av tester skal vurderes og følges opp, for eksempel ved akseptansekriterier.

I enkelte banker er det meste av retningslinjene, inkludert for validering, utarbeidet av tredjepart. Finanstilsynet reiste i foreløpig rapport spørsmål ved bankens eierskap til modellen og påpekte betydelig nøkkelpersonrisiko. Bankene har nå utarbeidet delvis egne rutiner og vurderer at nøkkelpersonrisiko vil bli redusert.

I alle bankene er valideringsrutiner fortsatt under utarbeidelse. Mange banker svarte at retningslinjene og rutinene videreutvikles slik at alle elementer i valideringen beskrives, og rutinene skal være godkjent før oppstart av validering av IFRS 9 for 2020.

3.3 Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet vil påpeke at retningslinjer, prosedyrer og dokumentasjon for estimering og vurdering av forventet kredittap må være utfyllende og fullstendige. Omtale av hvilke enheter som skal involveres i vurderingene og beregningene av forventet kredittap, samt angivelse av hvilken rolle og ansvar de ulike enhetene skal ha i tapsprosessen, må fremgå av retningslinjene. I den grad det legges opp til at beregningen av forventet kredittap i trinn 3 kan gjøres ved bruk av flere metoder, må det fremgå av retningslinjene når de ulike metodene skal benyttes.

Finanstilsynet vil videre peke på at migrering av utlån fra trinn 1 til trinn 2 skjer som følge av vesentlig økt kredittrisiko. Denne økte kredittrisikoen medfører at det skal beregnes levetidstap i stedet for 12 måneders tap, noe som medfører en vesentlig økning i tapsavsetningene. Endringene i metodikk for tapsavsetninger kan medføre behov for å foreta endringer i bevilgningsfullmakter mv.

Overstyringer kan medføre mindre konsistens i tapsavsetningspraksis over tid. I noen tilfeller kan imidlertid overstyringer være nødvendig der modellene ikke tar tilstrekkelig hensyn til oppdatert informasjon og det tar tid å tilpasse modellene. Finanstilsynet forventer at det blir nedfelt klare og konkrete retningslinjer for overstyringer, herunder i hvilke tilfeller overstyringer kan foretas. Videre må det fremgå av retningslinjene hvem som skal godkjenne eventuelle overstyringer.

Finanstilsynet påpeker styrets ansvar for at banken har egnede systemer og rutiner for å måle og validere forventet kredittap i henhold til kravene, og at styret påser at det foreligger klare retningslinjer. Finanstilsynet forventer videre at styret forstår grunnlaget for beregning av tapsavsetningene, herunder sentrale forutsetninger og hvordan endringer i disse kan påvirke nivået, samt de sentrale driverne bak endringer i tapsavsetninger fra en måleperiode til en annen.

Det legges til grunn at banken har uavhengige valideringsprosesser for å sikre at modell- og databegrensninger blir identifisert og forstått. Dette for å kunne vurdere modellendringer og begrunne og dokumentere eventuelle overstyringer.

Ved bruk av eksterne leverandører er det viktig at banken har tilstrekkelig ressurser og kompetanse på modellutvikling og -anvendelse internt til å kunne integrere eksternt leveranse i risikostyringen.

Finanstilsynet legger til grunn at bankens rutiner også omfatter regelmessige kontroller av sentrale modellinput og utfall i modellene som et ledd i kvalitetssikring av bankens IFRS 9-system.

4 Måling av forventet kredittap

4.1 Innledning

Bankene skal beregne forventet kredittap på alle utlån som måles til amortisert kost:

- For nye utlån og utlån hvor banken ikke har identifisert vesentlig økt kredittisiko⁵ (trinn 1), beregnes 12 måneders forventet kredittap (IFRS 9.5.5.5). Med 12 måneders forventet kredittap menes forventet kredittap som følge av forventet mislighold de nærmeste 12 månedene etter regnskapsperiodens slutt.
- For utlån hvor banken har identifisert vesentlig økt kredittisiko (trinn 2) og for utlån som banken har identifisert som kredittforringet (trinn 3), beregnes forventet kredittap over utlånenes levetid (IFRS 9.5.5.3). Med forventet kredittap over utlånenes levetid menes forventet kredittap som følge av forventet mislighold over utlånenes levetid.

Nærmere omtale av bankenes identifisering av utlån med vesentlig økt kredittisiko er omtalt i avsnitt 4.5, mens bankenes identifisering av kredittforringende utlån er omtalt i avsnitt 4.6.

Bankene skal måle forventet kredittap på utlån på en måte som gjenspeiler (IFRS 9.5.5.17):

- Et nøytralt/objektivt og sannsynlighetsvektet beløp som bestemmes gjennom å evaluere mulige (minimum to⁶) utfall.
- Tidsverdien av penger (nåverdi/neddiskontering). IFRS 9 B5.5.28 presiserer at kredittap oppstår selv om foretaket forventer å motta full betaling, men senere enn forfallsdatoen.
- Rimelige og dokumenterbare opplysninger om tidligere hendelser, nåværende og fremtidige forhold som er tilgjengelige uten uforholdsmessige utgifter eller anstrengelser. Hvilke opplysninger som er tilgjengelige, vil variere mellom banker og mellom porteføljer i en enkelt bank.

Det er ikke krav i IFRS 9 om bruk av en spesifikk metode. Nærmere omtale av bankenes modeller for og estimering av forventet kredittap er gitt i avsnitt 4.3.

Historisk informasjon er et viktig utgangspunkt for måling av forventet kredittap. Bankene må imidlertid ta hensyn til effekten av avvikende forhold på rapporteringstidspunktet og virkningen av avvikende prognoser om fremtidige forhold, jf. IFRS 9 B5.5.52. Nærmere omtale av bankenes justeringer av tapsestimater for fremtidige forhold er gitt i avsnitt 4.4.

Bankenes måling av forventet kredittap er beheftet med usikkerhet. Nærmere omtale av hvordan bankene forholder seg til usikkerhet i vurderingene er gitt i avsnitt 4.7

Mislighold er et sentralt element i beregningen av forventet kredittap i trinn 1, 2 og 3. Nærmere omtale av bankenes definisjon av mislighold er gitt i avsnitt 4.2.

Bankenes etterprøving (validering) av anvendte tapsmodeller er viktig for å sikre pålitelighet i målingen av forventet kredittap. Nærmere omtale av valideringsresultater i bankene er gitt i avsnitt 4.8.

⁵ Med unntak av kjøpte og opprettede kredittforringede utlån, se avsnitt 1.2.

⁶ IFRS 9 B5.5.42

4.2 Definisjon av mislighold

4.2.1 IFRS og EBA

Mislighold er ikke definert i IFRS. Det kreves at bankene anvender en definisjon av mislighold som er konsistent med den som anvendes for intern kredittrisikostyring, jf. IFRS 9 B5.5.37. Det er der en formodning at mislighold ikke inntreffer senere enn 90 dager etter forfall med mindre foretaket har informasjon som underbygger at en lengre periode enn 90 dager er passende.

Det fremgår av CRR/CRD IV-forskriften⁷ at et engasjement skal anses som misligholdt dersom et krav er forfalt med mer enn 90 dager og beløpet ikke er uvesentlig. Et engasjement skal også anses som misligholdt dersom institusjonen vurderer det som lite sannsynlig at det kan innfris uten iverksettelse av tiltak, for eksempel realisering av sikkerhet, gjeldsforhandling, konkurs eller betalingslettelse.

EBA har publisert retningslinjer for anvendelse av definisjon av mislighold som bankene forventes å oppfylle senest 1. januar 2021. Retningslinjene innfører blant annet karantenetid for tilfriskning av misligholdte engasjementer.

4.2.2 Bankenes praksis

Alle bankene har opplyst enten i noter og/eller i modelldokumentasjonen at misligholdsdefinisjonen benyttet for IFRS 9-formål i regnskapet, er konsistent med den som anvendes for intern kredittrisikostyring.

Videre har alle bankene en grense på 90 dager etter forfall som siste tidspunkt for å merke lån som misligholdt. Flertallet av bankene har fastsatt en vesentlighetsgrense for forfalt beløp til kr. 1000.

Alle bankene benytter også andre kriterier for å merke utlån som misligholdt dersom det er sannsynlig at kunden ikke vil ha betjeningsevne for sine samlede gjeldsforpliktelser innenfor sin ordinære drift ("unlikelihood to pay"). Observerte kriterier er blant annet svekket kredittverdighet, endrede vilkår pga. betalingsproblemer, sannsynlighet for gjeldsforhandling, konkurs, svindel og dødsfall.

Ett fåtall banker anvender misligholdsdefinisjon per kontonivå og merker ikke eventuelle andre utlånskonti hos kunden som mislighold ("smitteeffekt").

Én bank behandler ubetalte terminer enkeltvis og legger til grunn at den eldste terminen dekkes først, slik at dager over forfall telles fra forfallsdato på den eldste fremdeles ubetalte terminen. Dette er ikke i tråd med regelverket, se avsnitt 4.2.3 nedenfor.

Et flertall av bankene har startet forberedelser for å kunne følge nye krav i regelverket (jf. CRR/CRD IV-forskriften § 2, forordning 575/2013 artikkel 178, samt CRR/CRD IV-forskriften § 7 og retningslinjer fra EBA).

⁷ Jf. § 2 som gjennomfører EØS-forpliktelser som tilsvarer forordning 575/2013, artikkel 178

4.2.3 Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet vil påpeke at definisjonen av mislighold må fremkomme i bankenes modelldokumentasjon, og at det kommuniseres og brukes samme definisjon i ulike styringsdokumenter. Definisjonen skal fremkomme i bankenes årsregnskap.⁸

Misligholdskriteriene, herunder overtrekk i over 90 dager og kriteriene som definerer «unlikeliness to pay», gjelder uavhengig av sikkerhetsmessig dekning på utlånet, slik at eventuelle sikkerheter ikke er relevant for vurderingen av om et lån skal anses misligholdt.

Finanstilsynet vil presisere at selv om kun ett av kundens lån er mislighold, kan kundens betalingsproblemer også ha betydning for kundens evne til å betjene andre engasjement. Etter kapitalkravsforordningens art. 178.1 (a) vil, som hovedregel, alle lån mot en låntaker anses misligholdt dersom ett av lånene misligholdes.

For massemarkedslån kan mislighold vurderes per lån. Finanstilsynet vil imidlertid påpeke at dersom et av flere lån i samme kategori (for eksempel usikrede lån) er misligholdt, skal alle lånene i denne kategorien anses misligholdt. Videre skal alle lån anses misligholdt dersom lån som utgjør en stor andel av låneforholdet, er misligholdt.

Finanstilsynet påpeker at ved vurdering av dager over forfall, er det det enkelte utlån som skal vurderes og som er regnskapsenheten («unit of account»). Det er en presumsjon i regelverket at mislighold senest finner sted når en finansiell eiendel har forfalt for 90 dager siden, jf. IFRS 9 B5.5.37. Hvis kunden misligholder betalingsfrister på ett eller flere avdrag, skal hele utlånet merkes som misligholdt hvis overtrekket er på 90 dager eller mer, eller overføres til trinn 2 hvis utestående krav har passert 30 dager. Finanstilsynet vil presisere at en delbetaling ikke kan regnes som betaling av eldste forfall etter bestemmelsen om når et utlån skal regnes som misligholdt.⁹

Reglene for definisjon av mislighold i kapitalkravsregelverket er nylig endret. Viktige endringer er innføring av en grense for hva som skal anses som et vesentlig beløp, karenperiode før misligholdte engasjementer kan friskmeldes, spesifisering av 90-dagersgrensen samt hvilke kriterier som minimum skal vurderes for "unlikeliness to pay". Foretakene må innen 1. januar 2021 ha innført misligholdsdefinisjon i tråd med kravene i CRR/CRD IV-forskriften.

Endringene i misligholdsdefinisjonen kan ha betydning for hvordan historiske data brukes i modellering og kalibrering av forventet tap. Finanstilsynet legger til grunn at bankene vurderer behovet for å justere datagrunnlag tilbake i tid når ny misligholdsdefinisjon implementeres.

4.3 Underliggende modeller og estimater

IFRS 9 setter ikke bestemte krav til metoder, modeller eller teknikker for å måle forventet kredittap. EBA gir uttrykk for at bankene, så langt som mulig, bør samordne interne styringssystemer og data som benyttes for innvilgelse av kreditt, overvåking av kredittrisiko

⁸ IFRS 7.35Fb)

⁹ Side 83 i veiledningen til kapitalrapporteringen

og i tapsberegninger for regnskaps- og kapitalkravsformål, jf. punkt 4.2.7 i EBAs retningslinjer om kredittrisikostyring og regnskapsføring av forventet kredittap.

De mest aktuelle metodene for å beregne forventet kredittap er å estimere tapet som produktet av misligholdssannsynlighet (PD), tapsgrad ved mislighold (LGD) samt forventet eksponeringsbeløp på misligholdstidspunktet (EAD), samt anvende kontantstrømmetoden eller tapsgradmetoden for de enkelte porteføljene eller segmentene.

Modell og beregningsmetode bør tilpasses karakteristika ved den underliggende porteføljen og graden av tilgjengelig historisk/statistisk materiale.

4.3.1 PD, LGD og EAD

Bankenes praksis

Alle bankene i tematilsynet beregner forventet kredittap i trinn 1 og trinn 2 som produktet av misligholdssannsynlighet (PD) multiplisert med tapsgrad (LGD) og eksponering på misligholdstidspunktet (EAD).

Alle IRB-bankene beregner forventet kredittap med utgangspunkt i IRB-modellene. Enkelte standardmetode-banker bruker PD-modeller som banken har erfaring med i sin interne risikostyring. Noen banker utvikler PD-modeller i samarbeid med ekstern leverandør eller har foretatt egen enkel PD-estimering fra misligholdsratene. Flere banker har lite datagrunnlag for estimering av LGD. Enkelte banker har utviklet LGD-modeller utelukkende for IFRS 9-formål. Én bank anslår LGD basert på ekstern tilgjengelig informasjon. For usikrede lån estimerer enkelte banker LGD basert på historiske salgspriser for misligholdte porteføljer og egen erfaring med gjenvinning.

PD og LGD skal reflektere den økonomiske situasjonen på måletidspunktet. IRB-bankene justerer PD og LGD for å reflektere de ulike forutsetningene som legges til grunn for regnskapsformål og kapitalkravsformål. Kapitalkravsregelverket forutsetter at PD gjenspeiler langsiktige gjennomsnittlige nivåer og at LGD skal ta høyde for nedgangstid, mens for regnskapsformål skal estimatene gjenspeile den økonomiske situasjonen på måletidspunktet hensyntatt fremadskuende informasjon.

Bankene har ulik tilnærming for å estimere levetids-PD. Noen banker har estimert en levetids-PD ved å hensynta ulike makrosenarioer. De resterende bankene har estimert levetids-PD ved å fremskrive/skalere 12 mnd. PD uten å ta hensyn til forventet makroøkonomisk utvikling fremover. Enkelte banker opplyste at det er planlagt å utvikle modeller for levetids-PD.

Finanstilsynets vurdering

Banker bør i størst mulig grad samordne modeller for estimering av forventet kredittap med bankenes interne modeller for risikostyring. Utvikling og vedlikehold av modeller stiller høye krav til blant annet datagrunnlag og bankens systemer og rutiner. Banker som ønsker å benytte PD-/LGD modeller for å estimere forventede kredittap, må vurdere om modellestimatene gir rettidig identifikasjon av lån med vesentlig økning i kredittrisiko samt et forventningsrett estimat av forventet kredittap. For banker med et begrenset datagrunnlag kan dette være krevende. Det vises til Finanstilsynets vurdering under avsnitt 4.3.2. for omtale av andre metoder.

Finanstilsynet legger til grunn at bankene videreutvikler sine modeller for forventet kredittap, herunder vurderer utvikling av modeller for beregning av levetids-PD, og slik at levetids-PD benyttes for identifisering av vesentlig økning i kredittisiko, jf. avsnitt 4.5.1, og for beregning av tap over levetiden.

4.3.2 Andre metoder/modeller

Bankenes praksis

Ingen av bankene i kartleggingen bruker tapsgradsmetoden for å beregne forventet kredittap i trinn 1 og 2.

Ved beregning av forventet kredittap i trinn 3 anvendes det ulike metoder i de ni bankene. Metodene som anvendes, er PD/LGD-estimer, kontantstrømmetode og tapsgradmetode basert på historiske tapsrater.

Flere av bankene anvender både PD/LGD-estimer og kontantstrømmetode ved beregning av forventet kredittap i trinn 3, hvorav flestparten av disse bankene ikke, eller i for liten grad, har konkretisert kriteriene for når forventet kredittap skal beregnes ved bruk av kontantstrømmetode. Det er et fåtall banker som kun benytter PD/LGD-estimat. Bruk av en metode for å basere estimatene på historiske tapsrater ved beregning av forventet kredittap er lite anvendt.

Nærmere om kontantstrømmetode

Alle bankene som anvender kontantstrømmetode, neddiskonterer kontantstrømmene ved beregning av forventet kredittap.

Flere av bankene anvender kun ett scenario i beregningen av forventet kredittap. Enkelte av disse bankene har etter at tematilsynet ble avholdt, endret praksis til nå å bruke flere scenarioer. Det er observert ulike beregningsmåter ved bruk av scenarioer for fastsettelse av kredittap i trinn 3. Enkelte banker estimerer kontantstrømmer i ulike scenarioer og vekter de neddiskonterte kontantstrømmene (nåverdiene) etter sannsynlighet for at scenarioene vil inntreffe. Summen av de vektete kontantstrømmene måles opp mot utlånets balanseførte verdi. Andre banker beregner kredittap i to eller flere scenarioer og vekter tapene i de ulike scenarioene etter sannsynligheten for at de ulike utfallene vil inntreffe.

I de tilfeller hvor beregningen gir null i forventet kredittap, gjør noen banker likevel tapsavsetninger på engasjementet beregnet med PD/LGD-estimat.

Finanstilsynets vurdering

For banker som ikke anvender PD/LGD/EAD i beregningen av forventet kredittap, vil en metode som anslår tapsgrad basert på historiske tapsrater på ulike delporteføljer, kunne anvendes. Banken må i målingen av forventet kredittap justere historiske tapsrater for konjunkturer og vurdere den fremtidige makroøkonomiske utviklingen ved estimering av tapsratene som skal benyttes i beregningen av forventet kredittap.

Beregningen av forventet kredittap skal være et resultat av estimerte tap i flere scenarioer som vektet etter sannsynligheten for at de ulike scenarioene vil inntreffe, jf. IFRS 9.5.5.17 og IFRS 9 B5.5.28. Hvis banken i estimeringen av forventet kredittap i trinn 3 vekter nåverdien av fremtidige kontantstrømmer, vil det kunne forekomme situasjoner hvor neddiskonterte kontantstrømmer i enkelte scenarioer gir høyere verdi enn utlånets balanseførte verdi. Det er i

tematilsynet observert at enkelte banker har vektet mer- og mindreverdier (i forhold til balanseført verdi), slik at merverdier som ikke tilfaller banken, reduserer forventet tap i beregningen. En slik praksis gir ikke et forventingsrett estimat. Finanstilsynet legger til grunn at bankene endrer denne praksisen fremover.

Reglene for tapsberegning i trinn 3 er i utgangspunktet de samme som gjelder for trinn 2, men beregning av forventet kredittap på engasjementer i trinn 3 vil ofte ta utgangspunkt i en kontantstrømmetode. Beregning av forventet kredittap etter denne metoden kan i enkelte tilfelle innebære at beregnet forventet kredittap er lik null. Finanstilsynet er av den oppfatning at bankene må vurdere om det er rimelig med null i tapsavsetning da forventet kredittap skal være forventningsrett.

4.3.3 Forventet levetid

IFRS

Forventet kredittap skal estimeres over lånets forventede levetid, jf. IFRS 9 B5.5.28. Som hovedregel kan ikke forventet levetid være lengre enn kontraktsperioden der banken er eksponert for kredittrisiko, jf. IFRS 9.5.5.19. For løpende kredittordninger med oppsigelsesmulighet, som kredittkort og kassakreditter, kan forventet levetid likevel være lengre enn den kontraktsregulerte oppsigelsesperioden jf. IFRS 9 B5.5.39. For eksempel kan banken i henhold til kontrakten trekke tilbake kredittbevilgninger på én dags varsel. I praksis fortsetter imidlertid banken å forlenge kreditten og trekker tilbake ordningen først etter at låntakerens kredittrisiko øker, noe som kan være for sent til å forhindre kredittap. Ved løpende kredittordninger må banken vurdere å måle forventet kredittap utover den kontraktsregulerte oppsigelsesperioden.

Bankenes praksis

Alle bankene har forklart at forventet levetid beregnes per utlån basert på informasjon og statistikk per segment eller produkttype. Enkelte banker omtalte spesifikt at estimatet på levetid er forskjellig avhengig av hvilket land kunden bor i.

På tidspunktet for tilsynet var det et fåtall av bankene som justerte forventet levetid avhengig av scenarioene. Enkelte banker nevnte at for utlån i trinn 3 benyttes kontraktsmessig levetid og ikke forventet levetid.

For løpende kredittordninger som kredittkort varierer estimert forventet levetid mellom bankene, fra noen måneder til flere år.

Alle bankene har under tilsynene kommentert at i forbindelse med validering og gjennomgang av tapsmodellen, vil estimatene om forventet levetid bli vurdert for rimelighet og justert dersom det anses nødvendig.

Finanstilsynets vurdering

Ved estimering av forventet levetid på et utlån må banken hensynta alle kontraktsmessige betingelser, herunder mulighet for betalingsforlengelser og forskuddsbetalinger.

Finanstilsynet noterer at bankene legger til grunn kort forventet levetid for utlånene. Hvis forventet levetid estimeres med for kort tidshorisont, vil beregnet forventet kredittap bli for lavt. Risikoen for mislighold for utlån som har sammenlignbare kredittrisikoer, er høyere jo lengre utlånets forventet levetid er.

Finanstilsynet vil påpeke at bankene bør differensiere forventet levetid for de ulike produktene. Ved estimering av forventet levetid må historisk informasjon deles inn i porteføljer og /eller produkttyper som er tilstrekkelig finmasket. Bankene må vurdere om bankens historikk og annen statistikk skal differensieres, f.eks. i ulike bransjer og innenfor ulike geografiske områder. Videre legger Finanstilsynet til grunn at bankene må foreta en grundigere estimering av forventet levetid på løpende kredittordninger i henhold til regelverket.

Etter Finanstilsynets vurdering må bankene være varsomme med å anta samme forutsetninger om forskuddsbetaling på et lån i trinn 2 som i trinn 1, da vesentlig økning av kredittrisiko vil kunne påvirke sannsynligheten for forskuddsbetaling. Generelt bør bankene vurdere å benytte kontraktmessig levetid for kunder med svekket kredittkvalitet og kunder i de svakeste kredittklassene. Det antas at det er lavere sannsynlighet for at disse kundene vil kunne foreta forskuddsbetalinger av avdrag samt mindre mulighet til å refinansiere lånet hos andre.

Finanstilsynet mener det er grunn til å anta at forventet levetid vil være forskjellig i ulike scenarioer og at bankene bør hensynta dette. I en nedgangstid og/eller i en situasjon med økte renter er det grunn til å tro at sannsynligheten for at kunder foretar forskuddsbetalinger er lavere enn i oppgangstider og/eller i en situasjon med lave renter. Finanstilsynet mener at bankene i dagens situasjon må ta hensyn til at økt omfang av avdragsfrihet og svakere økonomiske utsikter gir økt forventet levetid på utlånene, selv om lavere rentenivå trekker i den andre retningen.

4.3.4 Effektiv rente

IFRS

Forventet kredittap skal diskonteres til rapporteringstidspunktet med den effektive renten fastsatt ved førstegangsinregning, jf. IFRS 9 B5.5.44. Honorarer og gebyrer skal amortiseres over det finansielle instrumentets forventede levetid med mindre de gjelder for en kortere periode, jf. IFRS 9 B5.4.4.

Den beregnede effektive renten benyttes ved inntektsføring av renter for utlånet uavhengig av hvilket trinn utlånet er i. Det er den opprinnelige effektive renten som skal benyttes selv om lånet er kredittforringet (trinn 3). Når lånet er kredittforringet, beregnes renteinntekter på netto nedskrevet verdi med den opprinnelige effektive renten, jf. IFRS 9.5.4.1b) og IFRS 9 Vedlegg A, definisjon av amortisert kost for en finansiell eiendel.

Bankenes praksis

Flertallet av bankene i tematisynet hensyntar etableringsgebyr og eventuelt transaksjonskostnader og periodiserer disse over forventet levetid på lånet. Enkelte banker har opplyst at de amortiserer gebyrer over kontraktsfestet løpetid. Videre er det eksempel på at etableringsgebyr periodiseres, men den er ikke en del av den effektive renten som benyttes til diskontering.

Én bank inntektsførte ikke renter på kredittforringede utlån. Dette førte til at banken rapporterte lavere renteinntekter og lavere kredittap enn etter regelverket. Banken har i fjerde kvartal 2019 rettet feilen.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet vil presisere at beregning av amortisert kost inklusiv beregning av effektiv rente, ikke er endret ved innføring av IFRS 9. På samme måte som etter IAS 39 skal utlån ved førstegangsmåling fastsettes til transaksjonsprisen fratrukket etableringsgebyr og inkludert transaksjonsutgifter. Transaksjonsutgifter er omtalt som marginale utgifter som er direkte henførbare til anskaffelse, utstedelse eller avhending av en finansiell eiendel, f.eks. agentonorarer, jf. IFRS 9 B5.4.8. Etableringsgebyr og transaksjonsutgifter periodiseres over utlånets forventede levetid som en del av utlånets effektive rente.

Den effektive renten beregnet ved førstegangsinregning av utlånet benyttes både ved inntektsføring av renter og til diskontering av tapet, og skal være basert på forventet levetid. Forventet levetid vil i mange tilfeller være vesentlig kortere enn kontraktmessig levetid, og honorar og gebyrer skal derfor periodiseres over en kortere tidshorisont enn lånets kontraktuelle løpetid.

Bankene skal fortsatt inntektsføre renter på kredittforringede lån. På samme måte som i IAS 39 og utlånsforskriften, skal renter på nedskrevne lån beregnes på grunnlag av nedskrevet beløp (amortisert kost), og renteinntektene skal beregnes ved bruk av opprinnelig beregnet effektiv rente.

4.4 Justering for fremtidsutsikter

4.4.1 IFRS og EBA

Historiske opplysninger er et viktig utgangspunkt for måling av forventet kredittap. Bankene må imidlertid justere historiske opplysninger for å gjenspeile virkningen av gjeldende forhold og prognoser for fremtidige forhold som ikke har påvirket perioden som de historiske opplysningene er basert på. Bankene må også fjerne virkningen av forhold i den historiske perioden som ikke er relevante for fremtidige kontraktsregulerte kontantstrømmer, jf. IFRS 9 B5.5.52. Fremadskuende informasjon skal også hensyntas ved vurdering av om det har skjedd en vesentlig økning i kredittrisiko, jf. IFRS 9 B5.5.15 og IFRS 9.5.5.17c).

EBA's retningslinjer (avsnitt 38) peker på at foretaket må utvikle og dokumentere prosessen for å generere scenarier som brukes for å fastsette forventet tap, herunder for å fastsette tidshorisonten på scenarioene.

4.4.2 Bankenes praksis

Bruk av skjønn

Det er svært stor spredning i hvor stor grad bankene baserer seg på regresjonsbaserte modeller. Noen av bankene bruker makroøkonomiske modeller til å generere scenarier og kvantifisere effekten av scenarioene på forventet kredittap, mens andre banker baserer fremskrivningene av tapsavsetningene i de ulike scenarioene utelukkende på skjønnsmessige vurderinger av mislighold sett opp mot makrovariablene. Noen av bankene baserer seg på en blanding av statistiske modeller og skjønn. Også de mer avanserte modellene har betydelige innslag av skjønn, for eksempel i forbindelse med valg av metode, estimeringsutvalg, forklaringsvariabler og sentrale forutsetninger.

Elementer som hensyntas

De fleste av bankene lar scenarioene påvirke PD- og LGD-nivået samt utlånseksponeringen (EAD). Flere av bankene legger til grunn siste observerte PD-nivå, eller eventuelt et gjennomsnitt av PD-nivået de siste årene, som utviklingsbane for basisscenarioet. For nedsidescenarioet legger flere av bankene til grunn om lag det samme PD-nivået som under finanskrisen i 2008-2009.

Når det gjelder LGD, varierer også praksisen mellom bankene. Enkelte av IRB-bankene legger til grunn LGD-nivået i IRB-modellen i nedsidescenarioet, ettersom dette nivået skal reflektere bankkrisenivåer. I basis- og oppsidescenarioene blir LGD-nivået ofte justert tilbake til nivåer som forventes i normale eller gode økonomiske tider.

Kilder til makrovariabler

De fleste av bankene tar utgangspunkt i offisiell tilgjengelig statistikk og prognoser for sentrale makrovariabler, som for eksempel BNP-vekst, gjeldsvekst, rentenivå og arbeidsledighet. De mest brukte kildene er Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Segmentering

Alle bankene i utvalget har separate makroforutsetninger for henholdsvis personmarkedet (PM) og bedriftsmarkedet (BM). Flere banker skiller også mellom ulike næringer innenfor BM, ofte inndelt i et tosifret antall segmenter. I slike tilfeller brukes ofte en blanding av offisiell statistikk og bankens lokalkunnskap og erfaringer om den enkelte næring. Noen banker har ulike segmenter også på PM.

Scenarier

De fleste av bankene bruker tre fremtidsscenarioer: basis (forventet), oppside og nedside. Den vanligste varigheten av scenarioene er fem år. For å generere nedsidescenariene benytter noen banker tilgjengelige stresstestscenarier som Finanstilsynet eller Norges Bank bruker i sine stresstester og presenterer offentlig (jf. rapportene "Finansielt Utsyn" og "Finansiell stabilitet"). Enkelte banker benytter modellberegnete nedside- og oppsidescenarioer i form av et vektet snitt av flere scenarioer i henhold til bestemte persentiler i et normalfordelt utfallsrom, f.eks en sannsynlighetsvifte. I slike tilfeller holdes sannsynligheten for oppside- og nedsidescenarioene fast, mens PD og LGD varierer ut fra fremtidsutsiktene. Øvrige banker definerer ikke spesifikke nedsidescenarioer, men holder PD og LGD på bestemte nivåer og anslår på bakgrunn av makrovariablene sannsynligheten for at misligholdet vil nå det definerte nivået, og benytter denne sannsynligheten til å beregne et vektet misligholdnivå.

Flere banker har lagt til grunn i sine modeller muligheten til å ta hensyn til næringsspesifikke forhold i scenarioene, men de fleste av disse bankene har i liten grad anvendt dette hittil. Unntaket er i hovedsak for oljeservicenæringen. De næringsspesifikke scenarioene er i stor grad skjønnsmessig fastsatt.

De fleste av bankene legger til grunn en skjønnsmessig vektning av scenarioene, for eksempel 60 prosent sannsynlighet for at basisscenarioet skal inntreffe og 20 prosent sannsynlighet for at henholdsvis oppside- og nedsidescenarioene skal inntreffe. Det er betydelige forskjeller i vektningen mellom bankene. For eksempel varierer vektningen av nedsidescenarioet fra 5 til 30 prosent. Bankene som legger til grunn næringsspesifikke scenarioer, kan ha ulik sannsynlighetsvektning for enkelt næringer.

Det var i 2019 generelt relativt små forskjeller i basisscenarioene. Det er naturlig, ettersom basisscenarioene i normale tider ofte baserer seg på de samme makroprognosene og tapsavsetningene generelt er lave. Alle bankenes tapsavsetninger var betydelig lavere enn tapsavsetningene under bankkrisen i Norge (1988-1992), og nedsidescenarioene ga relativt lite utslag i nivået på tapsavsetningene sammenliknet med basisscenarioene.

Metodebeskrivelse og integrering i øvrig virksomhet

De bankene som bruker mer avanserte metoder for fremskrivninger, har relativt detaljerte beskrivelser av utviklingen av metodene. De fleste av bankene som bruker enklere metoder eller i stor grad baserer seg på skjønn, har en viss beskrivelse av metodene og de skjønnsmessige vurderingene, men det er betydelig variasjon i detaljeringsgraden.

Alle banker har i større eller mindre grad utfordringer med å fremskaffe relevante og lange nok historiske tidsserier for datagrunnlaget, spesielt for nedsidescenarioene. De fleste bankene opplyser at det er sammenheng mellom nedsidescenarioene i bankenes tapsberegninger etter IFRS 9 og ICAAP. Sammenhengen er imidlertid ofte i liten grad dokumentert.

4.4.3 Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet forventer at bankene legger til grunn en basisprognose som reflekterer det beste anslaget på den fremtidige makroøkonomiske utviklingen og behovet for tapsavsetninger. Prognosene som legges til grunn, bør baseres på eksternt tilgjengelig informasjon, for eksempel makroøkonomiske prognoser fra Norges Bank, Statistisk sentralbyrå eller andre anerkjente institusjoner. Dersom banken mener at disse prognosene ikke er relevante og heller velger å legge til grunn egne makroprognoser i fremskrivningene, må dette begrunnes og dokumenteres. Hvis relevante, eksterne prognoser ikke er tilgjengelige, må banken legge til grunn sitt beste skjønn.

Alvorlighetsgraden og utviklingsbanen til nedsidescenarioene er relativt like i de fleste bankene. Flere av bankene forutsetter at makroutviklingen konvergerer tilbake til utgangspunktet ved utgangen av fremskrivningsperioden. Det betyr at dersom tapsrisikoen i utgangspunktet vurderes som lav, vil beregnet forventet utlånstap typisk bli lavt i begynnelsen og slutten av perioden. Det er kun midt i perioden at utlånstapene er relativt høye uansett hvor svake makroprognosene er. Videre vil utlånstapene bli lave ved utgangen av fremskrivningsperioden dersom de er lave ved inngangen til perioden. Under bankkrisen i Norge (1988-1992), og i andre alvorlige kriser, var makroutviklingen svak og utlånstapene høye i mange år. Det kan ikke utelukkes at lignende utviklingsbaner vil oppstå igjen, og de må derfor etter Finanstilsynets vurdering inkluderes i bankens fremskrivningsmetodikk.

Det er etter Finanstilsynets vurdering viktig at det er samsvar mellom vektingen av og alvorlighetsgraden i scenarioene. Finanstilsynet reiser for flere av bankene spørsmål ved om nedgangsscenarioet i tilstrekkelig grad fanger opp effektene av en alvorlig nedgangskonjunktur. I Norge har en bankkrise oppstått om lag hvert 30. år siden 1830.¹⁰ Samlet har bankkrisene bidratt til at utlånstapene har vært høye (bankkrisenivå) i 35 av årene i denne perioden, eller i om lag 1 av 5 år. Det er viktig at bankene tar høyde for at det kan være betydelig ikke-linearitet mellom makroutviklingen og utlånstapene. I oppgangstider, normale

¹⁰ Se Magdalena Riiser, "Asset prices, investment, credit, and financial vulnerability", Norges Bank Economic Commentaries No. 4 2010 og Karsten Gerdrup, "Three episodes of financial fragility in Norway since the 1890s", BIS Working Papers No 142, October 2003.

økonomiske tider og vanlige nedgangskonjunkturer er utlånstapene som oftest lave eller svært lave, mens tapene kan være svært høye i en alvorlig og langvarig nedgangskonjunktur.

Covid-19 pandemien og oljepriskrisen har så langt bidratt til at de norske bankenes samlede tapsavsetninger er på sitt høyeste nivå siden bankkrisen på begynnelsen av 1990-tallet. Den faktiske utviklingen i tapsavsetningene og makrovariablene er dermed nå mer alvorlig enn det som er fanget opp i bankenes datahistorikk, som ikke inkluderer data fra andre kriser enn finanskrisen i 2008-2009, som var en mild krise for Norge sin del.

Endringene i de makroøkonomiske utsiktene medfører at bankenes tapsavsetninger for kunder i både trinn 1, 2 og 3 må baseres på nye scenarioer og forutsetninger. Det må tas hensyn til om kundene også etter en normalisering, og på lengre sikt, vil være negativt påvirket. Bankene må konkret vurdere om utlånene til kundene har indikasjon på økt kredittrisiko eller om utlånene er blitt kredittforringet. En slik vurdering kan gjøres på gruppenivå. Disse kan ta utgangspunkt i at det vil være bransjer, kundesegmenter og regioner som må forventes å rammes ekstra hardt og hvor tapene derfor ikke kan forventes fanget opp, verken av modellene eller den individuelle gjennomgangen. Det kan også være behov for justerte tapsavsetninger basert på ledelsens skjønn (overstyringer).

Enkelte banker legger til grunn kun ett scenario i trinn 3. Finanstilsynet vil understreke at tapsregelverket i IFRS 9 krever at estimatet skal være forventningsrett. Det innebærer at bankene i sin måling av forventet kredittap må legge til grunn mer enn ett utfall. Praksis for fastsettelse av tap i trinn 3 vil for mange banker ha vesentlig betydning for de samlede tapsavsetningene. Det er også viktig at bankene i sine individuelle tapsvurderinger tar hensyn til at tapsavsetningene kan bli svært mye høyere i et alvorlig nedgangsscenario (systemkrise) enn i en vanlig nedgangskonjunktur. Negative dominoeffekter innad i næringslivet og mellom husholdningene og næringslivet kan bidra til en kraftig svekkelse i gjeldsbetjeningsevnen til de fleste bedriftskunder, mens store og langvarige fall i eiendomspriser og andre aktiva kan bidra til at bankenes sikkerhetsverdier faller til helt andre nivåer enn i normale økonomiske tider.

Enkelte banker legger til grunn samme nedbetalingsplan (typisk kontraktsfestet amortisering) og antatt forskuddsbetaling av lånet i alle scenarioene. Etter Finanstilsynets vurdering er det ikke realistisk å forutsette at lånekundens evne til å betale avdrag er like god i et nedgangsscenario som i et basis- eller optimistisk scenario. Se for øvrig avsnitt 4.3.3.

Hva gjelder dokumentasjon av makromodellen, har flere banker i begrenset grad beskrevet hvordan modellen skal brukes og resultatene forstås. Dette kan begrense bruken av modellen for annet enn regnskapsformål og redusere bidraget til bankenes generelle risikostyring.

4.5 Identifisering av utlån med vesentlig økt kredittrisiko

4.5.1 Hovedregel

IFRS og EBA

Kvantitative kriterier

Ved fastsettelse av vesentlig økning i kredittrisiko skal bankene sammenligne risikoen for mislighold på rapporteringstidspunktet med risikoen for mislighold på innregningstidspunktet, jf. IFRS 9.5.5.9.

Vesentlig økning i kredittrisiko skal måles mot endringen i risikoen for mislighold over utlånets forventede levetid. IFRS 9 B5.5.13 åpner imidlertid for at endringer i risikoen for mislighold i løpet av de neste tolv månedene kan være en rimelig tilnærming ("proxy") for endringene i risikoen for mislighold i levetiden, der misligholdsmønstrene ikke er konsentrert til et bestemt tidspunkt i utlånets forventede levetid. Det fremgår av B5.5.14 at endring i 12 mnd. PD bl.a. ikke er egnet for avdragsfrie lån med levetid over tolv måneder eller for utlån hvor det skjer endringer i kredittrelaterte eller makroøkonomiske faktorer som ikke gjenspeiles i tilstrekkelig grad i 12 mnd. PD.

EBAs retningslinjer (punkt 4.3.2) omtaler forventningene til bankenes vurdering av om det har skjedd en vesentlig økning i kredittrisiko.

Øvrige kriterier

Bankene bør ha kvalitative metoder ved siden av PD-modeller for å fange opp utvikling i kredittrisiko som ikke reflekteres i PD-modellene. IFRS 9 B5.5.17 nevner en rekke kvalitative faktorer som kan være relevante i denne forbindelse. Dette gjelder for eksempel vesentlige endringer i eksterne markedsindikatorer for kredittrisiko, negative endringer i låntakers økonomi eller økning i kredittrisiko for andre eksponeringer tilhørende samme låntaker.

Dersom kontraktsregulert betaling har forfalt for mer enn 30 dager siden ("backstop"), jf. IFRS 9.5.5.11, skal kredittrisikoen for utlån anses å ha økt vesentlig siden førstegangsinnregning, om ikke annet kan påvises.

Bankenes praksis

De fleste bankene benytter en kombinasjon av kvantitative, kvalitative og backstop indikatorer. Noen av bankene har utarbeidet og benytter levetids-PD for vurdering av vesentlig økning i kredittrisiko, mens andre banker benyttet 12 mnd. PD ved vurderingen.

Bankene med PD-vurdering benytter relative kriterier i kombinasjon med absolutte kriterier. Når det gjelder de relative kriteriene, har enkelt banker fastsatt grensen for vesentlig økning av kredittrisiko til 150 prosent, mens andre banker har satt grensen på 100 prosent økning. En bank har ulike grenser avhengig av produkt og opprinnelig PD, og de relative kriteriene går opp til 900 prosent. Banker uten PD-vurdering benytter risikoklasser og 30 dager over forfall som kriterier for å flytte fra trinn 1 til trinn 2.

Alle bankene benyttet øvrige kriterier ved vurdering av vesentlig økning i kredittrisiko, som for eksempel 30 dager over forfall, betalingslettelser ("forbearance") og kunder på "watchlist".

De fleste av bankene benytter samme kriterier for alle sine utlån både innenfor PM- og BM-segmentet. Enkelte banker har differensierte kriterier avhengig av PD på innregnings-tidspunktet, hvorav noen også differensierer på ulike produkter i forskjellig regioner.

Finanstilsynets vurdering

Ved fastsettelse av om det har skjedd en vesentlig økning i kredittrisiko skal risikoen for mislighold på rapporteringstidspunktet sammenlignes med risikoen for mislighold på innregningstidspunktet.

Ved tidspunkt for gjennomføring av tematilsynene var det et mindretall av bankene som benyttet levetids-PD ved vurdering av vesentlig økning i kredittrisiko. Ved vurdering av endring i levetids-PD må det tas hensyn til at risikoen for mislighold i løpet av forventet levetid vanligvis går ned over tid dersom kredittrisikoen er uendret og utlånet er nærmere forfallsdato. Hvis risikoen for mislighold for et lån er lik ved førstegangsinnregning og ved senere rapporteringstidspunkt, kan det tyde på en økning i kredittrisikoen. En tilnærming for å hensynta dette er å benytte annualiserte levetids-PDer for å vurdere den relative økningen i kredittrisiko i perioden.

Et flertall av bankene benyttet 12 mnd. PD som et anslag på endring i levetids-PD. Finanstilsynet vil påpeke at det kan være forhold som tilsier at en vurdering av endringen i risikoen for mislighold må gjøres over hele lånets levetid. Eksempelvis gjelder det tilfeller med avdragsfrie utlån eller der endringer i kredittrelaterte eller makroøkonomiske forhold ikke er tilstrekkelig reflektert i den estimerte 12 mnd. PD, jf. IFRS 9 B5.5.13-14. Finanstilsynet forventer at bankene vurderer om det er rimelig kun å benytte 12 mnd. PD ved vurdering av vesentlig økning i kredittrisiko.

Flere banker som benyttet 12 mnd. PD ved tidspunktet for tilsynene, vurderte å videreutvikle modellen for å hensynta endringer i makroøkonomiske forhold. Finanstilsynet vil påpeke at å hensynta endringer i makroøkonomiske forhold er spesielt viktig i dagens situasjon med stor usikkerhet om de økonomiske forholdene som følge av Covid-19 og oljeprisfall. Et kortsiktig perspektiv vil ikke være i overensstemmelse med IFRS 9, da standarden krever vurderinger basert på forventet levetid på det finansielle instrumentet. Se for øvrige avsnitt 4.4.3.

Flertallet av bankene hadde ved tilsynet to ulike PD-modeller. Nye kunder fikk en score i modellen for søknadsscore for deretter å gå over til modellen for adferdsscore etter en tid. Finanstilsynet påpeker at ved overgangen kan kundens PD endres uten at risikoen ved kunden er endret. Endret PD ved overgang til adferdsscore kan skyldes både bedre tilgang på data og endret risiko. Finanstilsynet vil understreke at i vurderingen av vesentlig økning i kredittrisiko, er det endring i kredittrisiko for engasjementet som skal identifiseres, ikke endret tilgang på data. Dersom adferdsscore-PD er kalibrert lavere enn søknadsscore-PD, kan bankens identifisering av engasjementer med vesentlig økning av risiko bli mangelfull. Finanstilsynet legger til grunn at bankene vurderer om eventuell forskjell i kalibreringen mellom modellene gir vesentlig effekt og eventuelt justerer for dette.

Finanstilsynet vil minne om at brudd på lånevilkår ("covenants") bør inngå som kriterier som skal vurderes ved overføring til trinn 2 (for andre utlån enn de som kvalifiserer for overføring til trinn 3).

Finanstilsynet forventer at bankene vurderer om de valgte kriteriene er rimelige. Hvis det eksempelvis observeres at en betydelig andel av utlånene går direkte til mislighold (trinn 3) fra trinn 1, kan det indikere at kriteriene er for grove og ikke fanger opp rettidig økt kredittrisiko. Finanstilsynet legger til grunn at kriteriene som benyttes for å identifisere vesentlig økning i kredittrisiko, overvåkes og justeres om nødvendig.

4.5.2 Unntak for lån med lav kredittrisiko

IFRS og EBA

Hvis et finansielt instrument anses å ha lav kredittrisiko på rapporteringstidspunktet, kan bankene, under visse betingelser, anta at kredittrisikoen ikke har økt vesentlig siden førstegangsinnregning, jf. IFRS 9.5.5.10, B5.5.22-B5.5.24. Dette unntaket ble introdusert av standardsetter (IASB) for å gjøre foretakenes tapsmodeller for finansielle instrumenter mer kostnadseffektive. Vurderingen skal foretas uavhengig av verdien på sikkerhetene.

I EBAs retningslinjer om kredittrisikostyring og regnskapsføring av forventet kreditttap avsnitt 132 til 134 kommenteres bruk av unntaket. Det vises til at kredittinstitusjoners bruk av unntaket bør være begrenset. I retningslinjene påpekes det at det forventes at kredittinstitusjoner vurderer om det har skjedd en vesentlig økning i kredittrisiko for alle eksponeringer.

Bankenes praksis

Et flertall av bankene har definert absolutte og relative grenser som medfører at utlån lavere enn de fastsatte grensene blir værende i trinn 1 så lenge utlånet er under denne grensen, uavhengig av hvilken PD som lånet hadde ved opprettelsen. I praksis innebærer bruk av slike grenser at banken anvender unntaket i IFRS 9 for lån med lav kredittrisiko.

Det er flere varianter blant bankene som benytter unntaket for utlån med lav kredittrisiko. Den absolutte grense på 12 mnd.PD varierer mellom 0,5 prosent og 0,75 prosent. Det er i tillegg observert at risikoklassifiseringssystem benyttes hvor kunder i risikoklasse A – D defineres til å være lav risiko. En annen variant er at levetids-PD må ha økt med minst 0,6 prosentpoeng.

Finanstilsynets vurderinger

Bankenes bruk av absolutte og relative grenser innebærer at en stor andel av utlånene blir omfattet av unntaket for lån med lav kredittrisiko. For personmarkedet varierer andelen fra rundt 60 prosent til 90 prosent av samlet utlån til dette segmentet.

Finanstilsynet viser til EBAs retningslinjer hvor det påpekes at bruk av unntaket for lav kredittrisiko bør være begrenset for banker. Det påpekes spesielt at banker bør vurdere om det foreligger vesentlig økning i kredittrisiko i rett tid for alle utlån. Begrunnelsen bak unntaket var å redusere kostnadene ved oppfølging av finansielle instrumenter med lav kredittrisiko. Etter Finanstilsynets forståelse gjelder dette særlig for andre finansielle instrumenter enn utlån, da banker har kredittvurderingssystemer for å følge opp alle utlån.

Bankene må foreta rettidig vurdering av økt kredittrisiko ved å sammenligne dagens situasjon hos kunden med situasjonen ved opprettelsen av lånet. Hvis dette ikke gjøres rettidig, vil det bli en forsinkelse i beregningen av levetidstap, og det vil kunne oppstå en terskeeffekt hvis en stor andel av utlånene både forsinket og samlet flyttes til trinn 2. I tider med økt usikkerhet om den økonomiske utviklingen fremover, slik situasjonen er nå med effekten av Covid-19 og oljeprisfallet, må bankene være særlig aktsomme ved oppfølging av kundenes finansielle situasjon. Finanstilsynet forventer at banker som benytter lavrisikounntaket, revurderer bruk av unntaket.

4.6 Identifisering av kredittforringede utlån

4.6.1 IFRS

IFRS 9 krever at kredittforringede utlån overføres til trinn 3. Et utlån regnes som kredittforringet når en eller flere hendelser som har negativ effekt på estimerte fremtidige kontantstrømmer har inntruffet, jf. IFRS 9 vedlegg A, definisjon av kredittforringet finansiell eiendel. Indikasjoner på at et utlån er kredittforringet inkluderer informasjon om følgende hendelser:

- Vesentlige finansielle vanskeligheter hos låntaker,
- Kontraktsbrudd, slik som mislighold,
- Låntaker er innvilget betalingslettelser som følge av at låntaker er i finansielle vanskeligheter,
- Når det er sannsynlig at låntaker vil gå konkurs eller utsettes for en annen form for finansiell restrukturering.

4.6.2 Bankenes praksis

Alle bankene identifiserer misligholdte utlån som kredittforringede. Mislighold er ikke definert i IFRS, men bankene anvender definisjonen i kapitalkravsregelverket, se avsnitt 4.2, og har lagt til grunn at dette er det samme som kredittforringet.

4.6.3 Finanstilsynets vurdering

Definisjonen av mislighold i kapitalkravsregelverket ligner definisjonen av kredittforringet i IFRS 9. Etter Finanstilsynets vurdering er det rimelig å legge til grunn at kredittforringede utlån er det samme som misligholdte utlån.

4.7 Usikkerhet i estimer

Måleusikkerhet følger av bruk av en valgt modell og datagrunnlag som legges til grunn i estimeringen, samt skjønn. Historiske opplysninger må justeres dersom de ikke er representative for gjeldende forhold og prognosene for fremtidige forhold, jf. IFRS 9 B5.5.52. Når tilgjengeligheten av detaljert informasjon er begrenset, vil graden av skjønn som kreves for å måle forventet kredittap øke, jf. IFRS 9 B5.5.50.

Bankenes praksis

Bankene har på ulike måter vurdert usikkerhet i målingen av forventet kredittap. Vurdering av usikkerhet i metoder og datagrunnlag, særlig på områder hvor bankens eget datagrunnlag er svakt og benyttede data ikke nødvendigvis er representative for bankens portefølje, er imidlertid ikke innlemmet i bankens metodikk.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet forventer at bankene har et bevisst forhold til usikkerhet og følger opp mulige skjjevheter i estimatene i beregning av forventet kredittap. For eksempel kan rene gjennomsnittsbetraktninger gi store avvik ettersom tapsgrader ofte enten er lave eller høye, og tapsperioden kan strekke seg over tid. Videre kan svakt datagrunnlag, preget av gode konjunkturer og lave tap, bidra til skjjevheter i estimatene. Finanstilsynet forventer at bankene kritisk vurderer estimatene og kilder til usikkerhet, og iverksetter tiltak ved behov.

4.8 Validering

IFRS og EBA

Bankene skal regelmessig gjennomgå metodene og forutsetningene som benyttes til estimering av forventede kredittap, og sammenligne estimatene for forventet kredittap med faktiske erfaringer, jf. IFRS 9 B5.5.52. EBA utdyper krav til regelmessig validering av modeller og andre forutsetninger som bankene legger til grunn for sine tapsestimater. Valideringen skal gi grunnlag for å vurdere svakheter og usikkerhet i metodikken, og treffsikkerhet ved estimater. Det må foretas en vurdering av datakvalitet og av hvorvidt datagrunnlaget er representativt for porteføljen. Bankene bør ha dokumentasjon av valideringsrutiner og rammeverk samt dokumentasjon av valideringsresultater med eventuelle gjennomførte tiltak.

Bankenes praksis

Bankene har noe ulike tilnærminger for validering av modellene. Enkelte banker validerer forventet tap (tapsgrad) basert på siste tilgjengelige observasjoner mot et gjennomsnitt av historisk observerte tap, mens andre validerer predikert tap ett år tilbake i tid mot observert tap i siste periode. Bankene validerer underkomponentene i IFRS-modellene i ulik grad. IRB-bankene refererer til IRB-valideringen av underkomponentene. Enkelte banker validerer underkomponenter som PD, LGD og KF (konverteringsfaktor) kvalitativt.

Finanstilsynets vurderinger

Finanstilsynet ga i foreløpige tilsynsrapporter uttrykk for at flere av bankene hadde noe mangelfull validering knyttet til deler av bankens IFRS 9-system. Begrenset datagrunnlag for å måle konstatert tap mot predikert tap utgjør også en utfordring for bankene. Finanstilsynet minner om at kvalitative vurderinger må supplere kvantitative tester og kriterier, spesielt der det er begrensninger i bankens datagrunnlag. Bankene må vurdere datagrunnlagets kvalitet og representativitet. Der det legges vekt på et eksternt datagrunnlag, for eksempel der banken samarbeider med andre banker om data og modeller, må eventuelle forskjeller i risiko mellom egen portefølje og de øvrige bankene som inngår i grunnlaget, vurderes. Sensitivitetsanalyser og stresstester kan gi informasjon for å vurdere forutsetninger for IFRS 9-estimatene og for å vurdere rimeligheten av estimatene i forskjellige scenarier.

Bankene må vurdere om estimater og forutsetninger reflekterer underliggende risiko, herunder også forventet levetid på utlån, jf. omtale i avsnittene 4.3.1 til 4.3.3. Bankene må ettergå hvorvidt kriteriene for identifisering av utlån i trinn 2 og 3 fanger opp utlån med vesentlig økt kredittrisiko, jf. avsnitt 4.5.

Finanstilsynet noterer fra bankenes tilbakemeldinger at anvendelsen av IFRS 9 fortsatt er i et relativt tidlig stadium, noe som medfører at prosesser er under utvikling og at datagrunnlaget for valideringen vil bedres på sikt. Finanstilsynet forventer at bankene vurderer valideringsresultater i lys av konjunktursituasjonen, og vil videreutvikle valideringsprosesser og rutiner slik at de bidrar til å redusere usikkerheten ved bankenes tapsavsetninger.

5 Noteopplysninger

5.1 IFRS

Innføring av IFRS 9 "Finansielle instrumenter" har endret kravene til noteopplysningene om kredittrisiko i IFRS 7 "Finansielle instrumenter – opplysninger". De nye kravene til noteopplysninger er omfattende. Det kreves blant annet at kredittrisikoopplysningene skal gjøre det mulig for brukere av finansregnskapet å forstå kredittrisikoenes virkning på fremtidige kontantstrømmer og usikkerheten knyttet til disse, jf. IFRS 7.35B. Andre krav til noteopplysninger fremgår av kapittelet under.

5.2 Bankenes årsregnskap for 2018 og Finanstilsynets vurderinger

Alle bankene angir at det er betydelig usikkerhet knyttet til beregningen av forventede kredittap. Noen trekker frem vurderingen av vesentlig økning av kredittrisiko og bruk av fremadskuende informasjon som spesielt skjønnsmessige. Andre trekker frem vurderingen av næringslivslån. Flere av bankene er imidlertid lite konkrete når det gjelder hvilke forutsetninger som innebærer en betydelig risiko for vesentlig justering av forventet kredittap, jf. IAS 1.125. Enkelte banker gir informasjon om forventede kredittaps sensitivitet overfor metode og forutsetninger, men flere banker mangler informasjon om dette. Etter Finanstilsynets vurdering er dette viktig informasjon for at brukerne av regnskapet skal forstå hvordan forventet kredittap blir beregnet og usikkerheten knyttet til denne beregningen. For at brukerne skal forstå dette, må informasjonen være konkret og tilstrekkelig detaljert. For eksempel kan det angis hvordan ulike makrovariabler påvirker tapsavsetningen, hvordan ulik vektning av scenarioer påvirker tapsavsetningen, eller hvordan forskjellige kriterier for migrering av lån fra trinn 1 til trinn 2 påvirker tapsavsetningen.

Alle bankene har en beskrivelse av modell og hvilke parametere som inngår i modellen, jf. IFRS 7.35G a). Alle bankene bruker en modell basert på sannsynlighet for mislighold (PD), tap gitt mislighold (LGD) og eksponering ved mislighold (EAD). De fleste bankene angir også hvordan parameterne blir fastsatt. En bank mangler beskrivelse av hvordan PD, LGD og EAD blir fastsatt, og for flere banker er beskrivelsen overordnet. Finanstilsynet vil understreke viktigheten av å være konkret i beskrivelsen.

I vurderingen av fremadskuende informasjon, jf. IFRS 7.35G b), benytter alle bankene scenarioer i beregningen av modellbaserte forventede kredittap. Det er imidlertid svært forskjellig hvordan bankene beskriver scenarioene, hvilke makrovariabler som inngår, hvordan disse blir fastsatt og vektningen av de ulike scenarioene. Noen banker har en generell beskrivelse av at fremadskuende informasjon blir hensyntatt uten å opplyse hvordan. Andre har en beskrivelse som ikke reflekterer hvordan banken faktisk hensyntar fremadskuende informasjon.

Alle bankene beskriver kriteriene for vesentlig økning av kredittrisiko, jf. IFRS 7.35F a). Enkelte av bankene opplyser at de benytter utviklingen i levetids-PD for vurdering av vesentlig økning i kredittrisiko. Noen banker opplyser at de benytter utviklingen i 12 mnd. PD. Øvrige banker er ikke spesifikke på om det er 12 mnd. eller levetids-PD som benyttes.

Finanstilsynet vil oppfordre banker som benytter 12 mnd. PD i vurderingen av vesentlig økning i kredittrisiko, til å beskrive hvordan fremadskuende informasjon blir hensyntatt i vurderingen.

Med unntak av forbrukslånsbankene, benytter alle bankene unntaket for utlån med lav kredittrisiko. Grensen for hva som regnes som lav kredittrisiko, varierer fra 0,5 prosent sannsynlighet for mislighold til 0,75 prosent sannsynlighet for mislighold. Dette fremgår av kriteriene for vesentlig økning av kredittrisiko, men ingen av bankene opplyser eksplisitt at lavrisikounntaket benyttes. Finanstilsynet gjør oppmerksom på at dette er et krav i henhold til IFRS 7.35F a) i).

Alle bankene gir opplysninger om hvordan utlån og forventet kredittap fordeler seg på de ulike trinnene i tapsmodellen og hvordan migrering mellom trinnene har vært gjennom året, jf. IFRS 7.35H og 7.35I. Denne informasjonen skal gis for hver klasse av finansielle instrumenter. Klassene skal fastsettes av banken og være hensiktsmessige for arten av de opplysningene som gis, jf. IFRS 7 B1. Tre av bankene gir informasjonen for henholdsvis personmarked og bedriftsmarked, begge forbrukslånsbankene gir informasjon for ulike typer av forbrukslån, én bank gir informasjonen for henholdsvis utlån til amortisert kost og utlån i målkategorien "virkelig verdi med verdiendring over andre inntekter og kostnader (OCI)", én bank gir informasjonen på henholdsvis utlån og finansielle garantier og utrukne rammer og to banker gir informasjonen kun samlet for alle engasjementer. I "Implementation guide" til standarden er det gitt eksempler på hvordan informasjonen kan presenteres. Her er boliglån spesifisert som egen klasse. Etter Finanstilsynets vurdering er det hensiktsmessig å skille mellom utlån til personkundemarked med sikkerhet i fast eiendom og utlån til bedrifter da disse vanligvis har forskjellig risiko. Lån i personkundemarkedet med sikkerhet i fast eiendom vil kunne migrere mellom trinnene på forskjellig tidspunkt og i en annen størrelsesorden sammenlignet med lån til bedrifter.

Det skal gis informasjon om hvordan tilfriskning av lån med forventet levetidstap er vurdert, jf. IFRS 7.35F f) i) og IFRS 7 B8A c). Det vil si når lånet flyttes fra trinn 2 til 1 og fra trinn 3 til 1 eller 2. Kun to banker har gitt informasjon om dette.

Det skal gis opplysninger om lån hvor banken ikke har innregnet en tapsavsetning på grunn av sikkerhetsstillelsen, jf. IFRS 7.35K b) iii). Tre av bankene har ikke gitt denne informasjonen.

For kredittforringede lån skal det gis kvantitative opplysninger om sikkerhetsstillelse og andre kredittforbedringer, IFRS 7.35K c). Flere av bankene har ikke gitt slik informasjon.

Det skal videre gis opplysninger om utestående beløp som er nedskrevet (konstatert) og som banken fremdeles følger opp, jf. IFRS 7.35L. Flere av bankene har ikke gitt slik informasjon.

Det skal redegjøres for eventuelle endringer i metoder og vesentlige forutsetninger og årsakene til disse endringene, jf. IFRS 7.35G c). Alle bankene har bekreftet at de vil gi slik informasjon ved behov.

Finanstilsynet vil understreke viktigheten av å gi konkret og bankspesifikk informasjon slik at brukerne av regnskapet kan forstå kredittrisikoenes virkning på fremtidige kontantstrømmer og usikkerheten knyttet til disse. Finanstilsynets vurdering er at noteopplysningene i årsregnskapet for 2018 på flere områder var for generelle og manglet viktig informasjon. De

fleste av Finanstilsynets merknader til noteopplysningene i årsregnskapene for 2018 ble forbedret i årsregnskapet for 2019. Finanstilsynet vil likevel oppfordre bankene til å ytterligere forbedre informasjonen slik at den fremstår klar og relevant for brukernes behov.

5.3 Noteopplysninger i delårsrapporter i 2020

Det følger av regnskapsreglene (IAS 34) at en delårsrapport skal inkludere en forklaring av hendelser og transaksjoner som er vesentlige for å forstå endringene i et foretaks finansielle stilling og inntjening siden slutten av forrige årsrapportering. Delårsrapportene i 2020 vil, som følge av Covid-19, bli avlagt under andre økonomiske utsikter enn årsregnskapet for 2019. Det er derfor viktig å gi utfyllende og dekkende noter om forutsetningene som er lagt til grunn ved beregning av bankenes forventede kredittap, herunder:

- Kritiske estimater: Forventet kredittap er for de fleste banker identifisert som kritiske estimater. Omtalen i årsregnskapet for 2019 om kritiske estimater kan være et godt utgangspunkt for omtale i delårsregnskapene i 2020, men må oppdateres med den økonomiske situasjonen og utsiktene på rapporteringstidspunktet, jf. også IAS 34.16Ad). Det er sannsynlig at andre aspekter knyttet til forventet kredittap har blitt kritiske for estimering av tapsavsetningene, og at tidligere sensitivitetsanalyser med verdiendringer i tapene som følge av endringer i forutsetningene, må endres og eventuelt suppleres med mer kvalitative analyser.
- Beskrivelse av forutsetninger: Det må komme klart frem hvordan konsekvensene av Covid-19 og tiltak som er iverksatt, har blitt hensyntatt i vurderingen av estimatene, herunder hvordan dette har effekt på migrering fra trinn 1 til trinn 2 og 3 og for selve beregningen av forventet kredittap. Det bør opplyses om eventuelle støtteordninger er inkludert i tapsberegningen og om banken har overstyrt modellberegnete tapsavsetninger og eventuelt hvor store overstyringene er.
- Kredittkonsentrasjon: Covid-19 og tiltak som er iverksatt, gir ulike effekter på tvers av sektorer (bransjer og regioner), og det må vurderes om det er nødvendig med oppdatert inndeling og nye analyser av kundeporteføljer.
- Kredittrisikostyring: Måten bankene styrer kredittrisiko på, vil sannsynligvis endres, gitt statlige støtteordninger og andre lettelser som bankene tilbyr kundene. Det er viktig å gi en god beskrivelse av dette og hvilken effekt dette har på kredittrisikostyringen i banken og på bankens finansielle rapportering.
- Hendelser etter balansedagen: Den økonomiske situasjonen kan endre seg raskt. Bankene må gi gode og beskrivende noter om hendelser som har skjedd mellom rapporteringstidspunktet og avleggelsen av delårsregnskapet.

6 Overtatte eiendeler og selskaper

6.1 Innledning

Banker vil i forbindelse med oppfølging av misligholdte engasjementer kunne ta over eiendeler og selskaper for å sikre sine verdier.

Regnskapsføring av overtatte eiendeler og selskaper var i utgangspunktet ikke en del av tematilsynet, og Finanstilsynet har ikke kartlagt bankenes praksis. Med bakgrunn i dagens usikre situasjon, hvor det må tas høyde for et kraftig og langvarig økonomisk tilbakeslag, ønsker Finanstilsynet å rette oppmerksomhet mot regnskapsreglene knyttet til overtatte eiendeler og selskaper, herunder verdsettelse og presentasjon av disse. Bankene kan komme i situasjoner der det foreligger konsolideringsplikt av overtatte selskaper.¹¹

6.2 Regnskapsregelverket

Som ledd i behandlingen av misligholdte lån og garantier, vil banker i enkelte tilfeller overta eiendeler som har vært stilt som sikkerhet for slike engasjementer. Banker vil også oppleve å ta over selskaper og videreføre virksomheten som eier i en periode. I tillegg kan vilkårene i finansielle restruktureringsløsninger være slik at banker overtar kontroll over en eller flere eiendeler, ofte omtalt som "silo", jf. IFRS 10 *Konsernregnskap*.

Ved overtakelsen skal eiendelene og eventuelle overtatte forpliktelser verdsettes til virkelig verdi etter IFRS 13 *Måling av virkelig verdi*, eventuelt anvendes også IFRS 3 *Virksomhetssammenslutning* om det er en virksomhet som overtas. Differansen mellom virkelig verdi av netto overtatte eiendeler og balanseført verdi av utlånet, skal regnskapsføres som tap på utlån.

De overtatte eiendelene skal balanseføres etter sin art i bankens regnskap, for eksempel som overtatt varelager, driftsmidler og bygg. Overtas en virksomhet, skal denne konsolideres i tråd med reglene i IFRS 10. En bank vil vanligvis ikke ha til hensikt å være en langsiktig eier. Standarden IFRS 5 *Anleggsmidler holdt for salg og avviklet virksomhet* regulerer måling og presentasjon av anleggsmidler og virksomhet som skal selges og avvikles.

For at anleggsmidler og selskaper som er overtatt som ledd i restrukturering av utlån skal følge bestemmelsene i IFRS 5, må banken ha besluttet salg, det må aktivt være truffet tiltak for å finne en kjøper og for å fullføre planen. I tillegg må det være svært sannsynlig at eiendelen eller selskapet vil bli solgt innen ett år fra tidspunktet for klassifisering. Fristen på ett år kan utvides hvis det foreligger hendelser eller omstendigheter utenfor bankens kontroll, men hvor banken fortsatt anser seg bundet av planen om å selge, jf. IFRS 5.9.

Hvis ovennevnte vilkår er oppfylte, skal anleggsmidler holdt for salg presenteres på egen linje i balansen. Tilsvarende skal totale eiendeler og totale forplikter for avviklet virksomhet presenteres hver for seg i balansen på linjene "eiendeler holdt for salg" og "forpliktelser holdt for salg", mens resultatet skal presenteres på egen linje som holdt for salg i resultatregnskapet.

¹¹ <https://www.finanstilsynet.no/nyhetsarkiv/brev/2020/kontroll-av-finansiell-rapportering-skagerrak-sparebank/>

I de situasjonene hvor banken ikke ønsker eller ikke har mulighet til å selge innen ett år, kan ikke IFRS 5 benyttes. Hvis banken har overtatt en eksisterende virksomhet og blitt eier, og ikke oppfyller kravene i IFRS 5, vil det være konsolideringsplikt dersom ikke unntakene i IFRS 10 foreligger.

Hvis banken har kontroll over virksomheten som er overtatt, og vilkårene i IFRS 5 ikke er oppfylt, må banken konsolidere virksomheten som et datterselskap. Finanstilsynet legger til grunn at bankene vurderer spørsmålet om konsolidering av overtatte selskaper i fremtidige rapporteringer.

Vedlegg - EBAs retningslinjer om kredittrisikostyring og regnskapsføring av forventet kredittap

EBAs retningslinjer om kredittrisikostyring og regnskapsføring av forventet kredittap inneholder åtte prinsipper som bankene forventes å følge.

Finanstilsynet har bekreftet overfor EBA at retningslinjene vil følges. Bekreftelsen innebærer at Finanstilsynet anser retningslinjene å være i samsvar med norsk lovgivning som gjennomfører det relevante EU-regelverket. Dette innebærer at Finanstilsynet vil legge vekt på retningslinjenes innhold i sin praktisering og håndheving av norske rettsregler på området.

Nedenfor følger et utdrag av de mest sentrale forholdene nevnt i de åtte prinsippene.

Prinsipp 1 Styrets og ledelsens ansvar

Bankens styre og ledelse har ansvar for å sikre at banken har god kredittrisikostyring, herunder et effektivt internkontroll- og rapporteringssystem som bidrar til at tapsavsetninger beregnes på en konsistent måte i samsvar med IFRS 9.

Prinsipp 2 God metodikk for beregning av forventet kredittap

Bankene bør utarbeide, dokumentere og følge retningslinjer om metodikk, prosedyrer og kontroller for vurdering og beregning av kredittrisiko på alle låneeksponeringer.

Bankene bør ha gode prosesser og systemer for å identifisere, måle, evaluere, overvåke, rapportere og redusere kredittrisiko. Dette krever blant annet prosedyrer for å vurdere det samlede nivået på tapsavsetninger. Bankene bør ha kriterier for bruk av fremadskuende informasjon.

Prinsipp 3 Vurdering av kredittrisiko og segmentering

Bankene bør ha risikoklassifiseringssystemer for vurdering av kredittrisiko og kvalitet i utlånsporteføljen.

Bankene bør ha gode prosesser for gruppering av eksponeringer (for eksempel etter risikoklasse, bevilgningstidspunkt, gjenværende levetid, bransje eller geografisk tilhørighet) som påvirkes av de samme risikofaktorene. Grupperingen bør ikke medføre at en økning i risiko i enkelte eksponeringer blir kamuflert av lav vurdert kredittrisiko for andre eksponeringer.

Prinsipp 4 Tilstrekkelige ("adequate") tapsavsetninger

Bankene skal etablere en metodikk som gir et nivå på tapsavsetningene som er i samsvar med IFRS 9 og reflekterer forventet kredittap på rapporteringstidspunktet.

I vurderingen bør det tas høyde for relevante faktorer og forventninger på rapporteringstidspunktet som kan påvirke sannsynligheten for tilbakebetaling av fremtidige kontantstrømmer for en gruppe av kunder eller for enkeltkunder. Uavhengig av om foretaket foretar individuelle eller kollektive vurderinger, skal fremgangsmåten oppfylle kravene i IFRS9 og ikke gi vesentlige forskjeller i målingen av forventet kredittap.

Prinsipp 5 Validering

Bankene bør gjennomføre regelmessig validering av modellen(e) som benyttes for å beregne forventet kredittap. Valideringen skal kunne avdekke og gi grunnlag for å håndtere potensielle svakheter ved metodikken. Valideringen bør omfatte modellinput, metodikk (modell-design) og resultater. Bankene bør ha utstrakt og oppdatert dokumentasjon av valideringsrutiner og rammeverk.

Prinsipp 6 Erfaringsbasert kredittvurdering

Bankene bør bruke skjønn for å bidra til robust og tidsriktig vurdering av forventet kredittap. Det gjelder spesielt for å vurdere fremadskuende informasjon.

Prinsipp 7 Felles prosesser, systemer, verktøy og data

Bankene bør i størst mulig grad samordne interne prosesser, systemer, verktøy og data for å vurdere kredittgivning, for overvåking av kredittrisiko og for måling av tapsavsetninger både for regnskapsformål og kapitalkravsformål (bl.a. risikoklassifiseringssystemer, definisjon av mislighold, PD-estimer, belåningsgrader, tapsrater, produkttype og sikkerhetstype, nedbetalingsplaner).

Prinsipp 8 Offentliggjøring av informasjon

Bankenes skal offentliggjøre opplysninger om kredittrisiko som gir markedsaktørene mulighet til å vurdere foretakenes risikoprofil, herunder vurdere og sammenligne ECL-estimatene mellom bankene og over tid, i henhold til krav i kapitaldeknings - og regnskapsregelverket.

